

ARAŞTIRMA MAKALESİ / ORIGINAL ARTICLE

COVID-19 PANDEMİSİNİN ÇOCUKLAR ÜZERİNDEKİ PSİKOLOJİK ETKİLERİNİN İNCELENMESİ

EXAMINING THE PSYCHOLOGICAL EFFECTS OF THE COVID-19 PANDEMIC ON CHILDREN

Arş. Gör. Yasin ÇİLHORUZ¹

ÖZ

Dünya genelinde çok sayıda ölüme ve olumsuz sağlık sonuçlarına neden olan COVID-19, çocuklar dâhil olmak üzere her yaş grubundaki kişileri etkilemiştir. Çocuklar, COVID-19 Pandemisinin yıkıcı nitelikteki psikolojik etkilerinden uzak kalamamıştır. Özellikle, yüksek düzeyde ebeveyn stresinin yanı sıra korkular, belirsizlikler, günlük rutinlerinde önemli değişiklikler, fiziksel ve sosyal izolasyona maruz kaldıkları için psikolojik olarak problemler yaşamaktadırlar. Bu çalışmada COVID-19 pandemisinin çocuklar üzerindeki psikolojik etkilerini ortaya koyan makalelerin incelenmesi amaçlanmıştır. Web of Science veri tabanı yoluyla ulaşılan verilerle gerçekleştirilen doküman analizi sonucunda en fazla makalenin 2021 yılında yayımlandığı, çoğu makalenin nicel araştırma türünde olduğu ve en fazla makalenin *Frontiers in Psychology* dergisinde yayımlandığı belirlenmiştir. Çocukların COVID-19 sürecinde yaşadıkları psikolojik etkilerin neler olduğunun belirlenmesi onların duygularını ve tepkilerini anlamak, bu pandemi sırasında ihtiyaçlarını doğru bir şekilde ele almak için çok önemlidir.

Anahtar Kelimeler: COVID-19, Çocuklar, Psikolojik etkiler, Web of Science.

JEL Sınıflandırma Kodları: I10, I19.

ABSTRACT

Caused by many deaths and adverse health outcomes worldwide, COVID-19 has affected people of all age groups, including children. Children have not been able to stay away from the devastating psychological effects of the COVID-19 pandemic. In particular, they have experienced psychological problems because they are exposed to high levels of parental stress, as well as fears, uncertainties, significant changes in their daily routines, and physical and social isolation. In this study, it was aimed to examine the articles that reveal the psychological effects of the COVID-19 pandemic on children. As a result of the document analysis carried out with the data reached through the Web of Science database, it was determined that the most articles were published in 2021, most of the articles were in the quantitative research type, and the most articles were published in the journal *Frontiers in Psychology*. Identifying the psychological effects that children experience during the COVID-19 process is crucial to understanding their emotions and reactions, and to properly addressing their needs during this pandemic.

Keywords: COVID-19, Children, Psychological effects, Web of Science.

JEL Classification Codes: I10, I19.

¹ Hacettepe Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Sağlık Yönetimi Bölümü, yasin.cilhoroz@hacettepe.edu.tr.

EXTENDED SUMMARY

Purpose and Scope:

The new coronavirus disease (COVID-19), which started in December 2019 in Wuhan, China, was declared a pandemic by the World Health Organization (WHO) on March 11, 2020. Following the 1918 flu pandemic, which affected approximately one third of the world's population and killed 50 million people, COVID-19 affected 213 countries and regions worldwide with 15 million cases and 5.4 million deaths as of January 13, 2022. To prevent the transmission of COVID-19 and reduce its burden on health systems, many countries have made unprecedented efforts by introducing "social distancing". As a result, many schools were closed and switched to home-based distance education models. Although the number of children affected by the disease is small and most affected children show only mild symptoms, it is clear that the disease and control measures negatively affect the psychological health and well-being of children. Therefore, children could not stay out of this pandemic. At the same time, they have been the most vulnerable group of society to the severe effects of the pandemic, as they have been forced to stay at home for long periods of time due to curfews and school closures, had minimal interaction with their peers and reduced opportunities for socialization. All of these negatively affected children's mental health and well-being, leading to a wide variety of psychological problems such as anxiety, stress, depression and sleep difficulties. Although there are many studies revealing the negative effects of the COVID-19 pandemic on children health there is a need for studies in which these studies are systematically compiled and made more useful in order to provide a general perspective for users. In this context, within the scope of this study, articles that reveal the psychological effects of the COVID-19 pandemic on children will be examined in depth. The aim of this descriptive study was to examine in depth the articles published and reveal the psychological effects of the COVID-19 pandemic on children.

Design/methodology/approach:

Criterion sampling method, which is one of the purposive sampling methods, was used in this study, as it is a matter of examining all situations that meet certain criteria previously determined and comprehensively understanding all studies that comply with these criteria. In accordance with the purpose of the study, related articles were reached by using Web of Science (WoS). A total of 146 publications scanned in SCI-E, SSCI, AHCI and ESCI citation indexes were reached as a result of the search with the relevant keywords. This number of publications was determined as 52 after the inclusion and exclusion criteria specified in the search strategy of the research. As a result, 52 research articles were subjected to document analysis in accordance with the purpose of the study.

Findings:

According to findings, it was found that the majority (78.8%) of the articles dealing with the psychological effects of the COVID-19 pandemic on children were published in 2021, and the highest citation was in 2020 with 71.0%, approximately 89% of the articles were carried out using the quantitative research type and approximately 2% using the experimental research type, the most frequently used data collection method was the questionnaire with 50, the least frequently (1) data collection method was preferred secondary, the journals in which were published most frequently were *Frontiers in Psychology* and *International Journal of Environmental Research and Public Health*, it was observed that children experienced more anxiety, depression, stress and various behavioral disorders. COVID-19, which first emerged in December 2019 and has affected millions of people worldwide, is a major public health issue that is rapidly advancing.

Conclusion and Discussion:

Beyond the health crisis, there have also been significant negative economic, social and psychological consequences of COVID-19. In order to reduce the negative effects of COVID-19 and limit its spread, countries have implemented quarantine, closure of schools etc. variety of control measures. As a result, families had to stay at home with their children. According to this study, it is stated that it is extremely important to talk to children about the pandemic in a developmentally appropriate way. This is especially true if children are suffering from COVID-19. In the context of quarantine measures, social isolation and physical distancing, face-to-face therapy is not practical or safe. Therefore, it is important to consider alternative methods when offering treatment. There is ample evidence that computer-assisted (online) cognitive behavioral therapy practices are effective in child, youth, and adult populations. In the absence of online applications for children and youth, it may be promising to adapt existing online programs to specifically address health concerns related to COVID-19. Necessary applications will need to contain substantial content about health threats such as anxiety, depression, stress, etc for COVID-19 and children. This will need to acknowledge the ongoing uncertainty about COVID-19 and focus on tackling that uncertainty, as well as include uncertainty about how long disease containment measures will be implemented and how they will be lifted. Content and techniques, including practical exercises, will consider physical distancing and disease control measures. It can also help with specific recommendations on how to seek social support and maintain social contact within these limitations. The results of this study, which was carried out to examine the articles published on the psychological effects of the COVID-19 pandemic on children, should be evaluated and planned new studies considering the situations that the examined articles belong to a certain date range. Different results may occur if searching is performed on different dates and the examined articles were searched only in the Web of Science database using certain keywords. New studies can be carried out by using different databases and a more detailed keyword group.

1. GİRİŞ

Aralık 2019'da Çin'in Wuhan kentinde başlayan ve koronavirüsün (SARS-COV-2) neden olduğu koronavirüs hastalığı (COVID-19), 11 Mart 2020'de Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) tarafından pandemi olarak ilan edilmiştir. Dünya nüfusunun yaklaşık üçte birini etkileyen ve 50 milyon kişinin ölümüne neden olan 1918 yılı grip pandemisini takip eden COVID-19, 13 Ocak 2022 itibariyle 15 milyon vaka ve 5,4 Milyon ölümlerle dünya genelinde 213 ülke ve bölgeyi etkilemiştir (World Health Organization [WHO], 2022).

COVID-19 pandemisinden korunmak ve sağlık sistemleri üzerindeki yükünü azaltmak için çoğu ülke "sosyal mesafe" uygulamasını başlatarak benzeri görülmemiş çabalar göstermiştir. Bunun sonucunda birçok okul kapatılarak (Dalton vd., 2020; Lancker ve Parolin, 2020) ev tabanlı uzaktan eğitim modellerine geçiş yapılmıştır (Golberstein vd., 2020). Pandemiden etkilenen çocukların sayısı az olsa ve etkilenen çocukların çoğu sadece hafif semptomlar gösterse de hastalık ve kontrol önlemlerinin çocukların psikolojik sağlığını ve esenliğini olumsuz etkilediği açıktır (Imran vd., 2020). Dolayısıyla çocuklar bu pandeminin dışında kalamamıştır. Aynı zamanda sokağa çıkma yasağı ve okulların kapanması nedeniyle uzun süreler boyunca evde kalmaya zorlandıklarından, akranlarıyla minimum etkileşime sahip oldukları ve sosyalleşme fırsatlarını azalttığı için pandeminin şiddetli etkilerine karşı toplumun en savunmasız kesimi olmuştur. Tüm bunlar çocukların ruh sağlığını ve refahını olumsuz etkileyerek çocuklarda kaygı, stres, depresyon ve uyku güçlükleri gibi çok çeşitli psikolojik sorunlara yol açmıştır (Yeasmin vd., 2020).

Çocuklar için okullar, sadece eğitim ortamı sağlamada değil, aynı zamanda öğretmenlerle iletişim kurma ve psikolojik danışmanlık alma fırsatı sunmada da önemli bir rol oynamaktadır (Brazendale vd., 2017). Ayrıca, yapılan bazı çalışmalar, çocukların okul dışında olduklarında (örneğin hafta sonları ve yaz tatili), fiziksel olarak daha az aktif olduklarını, çok daha uzun ekrana bakma sürelerine, düzensiz uyku programlarına ve daha az sağlıklı diyetlere sahip olduklarını, bunun da aşırı kiloya ve kardiyo-solunum performansında azalmaya yol açtığını göstermektedir (Brazendale vd., 2017; Wang vd., 2019). Bir diğer çalışmada, COVID-19 pandemisi nedeniyle ABD'li çocuklar arasında ruh sağlığı sorunlarının oldukça yüksek seyretmeye devam ettiği ifade edilmiştir. COVID-19 pandemisinde ev karantinası nedeniyle 3-17 yaş arasındaki 4,4 milyon çocuğa anksiyete teşhisi ve 1,9 milyon çocuğa depresyon teşhisi konduğu belirtilmiştir (Yeasmin vd., 2020). Anksiyete ve depresif belirtiler, COVID-19 pandemisi sırasında toplumlar için yaygın psikolojik sorunlar olmuştur (Vindegaard ve Benros, 2020). Savunmasız bir nüfus olarak çocuklar, kaygı ve depresyon semptomlarına nispeten daha yatkındır ve COVID-19 pandemisi çocuklar arasında kısa ve uzun vadeli kaygı ve depresyona yol açmaktadır. Uzun süreli kaygı ve depresyon, çocukların artan olumsuz ruh sağlığı düzeyleriyle ilişkilendirilerek korku, stres, uykusuzluk gibi belirtilerle sonuçlanmaktadır (Son vd., 2020). Ayrıca, enfeksiyon korkusu, memnuniyetsizlik ve can sıkıntısı, bilgi eksikliği, evde kişisel alan eksikliği ve ailenin mali kaybı gibi pandemik stres kaynaklarının çocukların psikolojik sağlığı üzerinde daha da sıkıntılı ve kalıcı etkileri olabileceği düşünülmektedir (Brooks vd., 2020).

Her ne kadar COVID-19 pandemisinin çocuk sağlığı üzerindeki olumsuz etkilerini ortaya koyan çok sayıda çalışma olsa da (Davico vd., 2021; Tee vd., 2020; Saurabh ve Ranjan, 2020; Morgül vd., 2020; Francisco vd., 2020) bu çalışmaların sistematik olarak derlenip kullanıcılar için genel bir bakış açısı sağlamak adına daha faydalı hale getirildiği çalışmalara ihtiyaç duyulmaktadır. Bu bağlamda, bu çalışma kapsamında COVID-19 pandemisinin çocuklar üzerindeki psikolojik etkilerini ortaya koyan makaleler derinlemesine incelenecektir.

2. YÖNTEM

Betimsel nitelikte olan bu çalışmanın amacı, 01.01.2020-13.01.2022 tarihleri arasında yayımlanan ve COVID-19 pandemisinin çocuklar üzerindeki psikolojik etkilerini ortaya koyan makalelerin derinlemesine incelenmesidir.

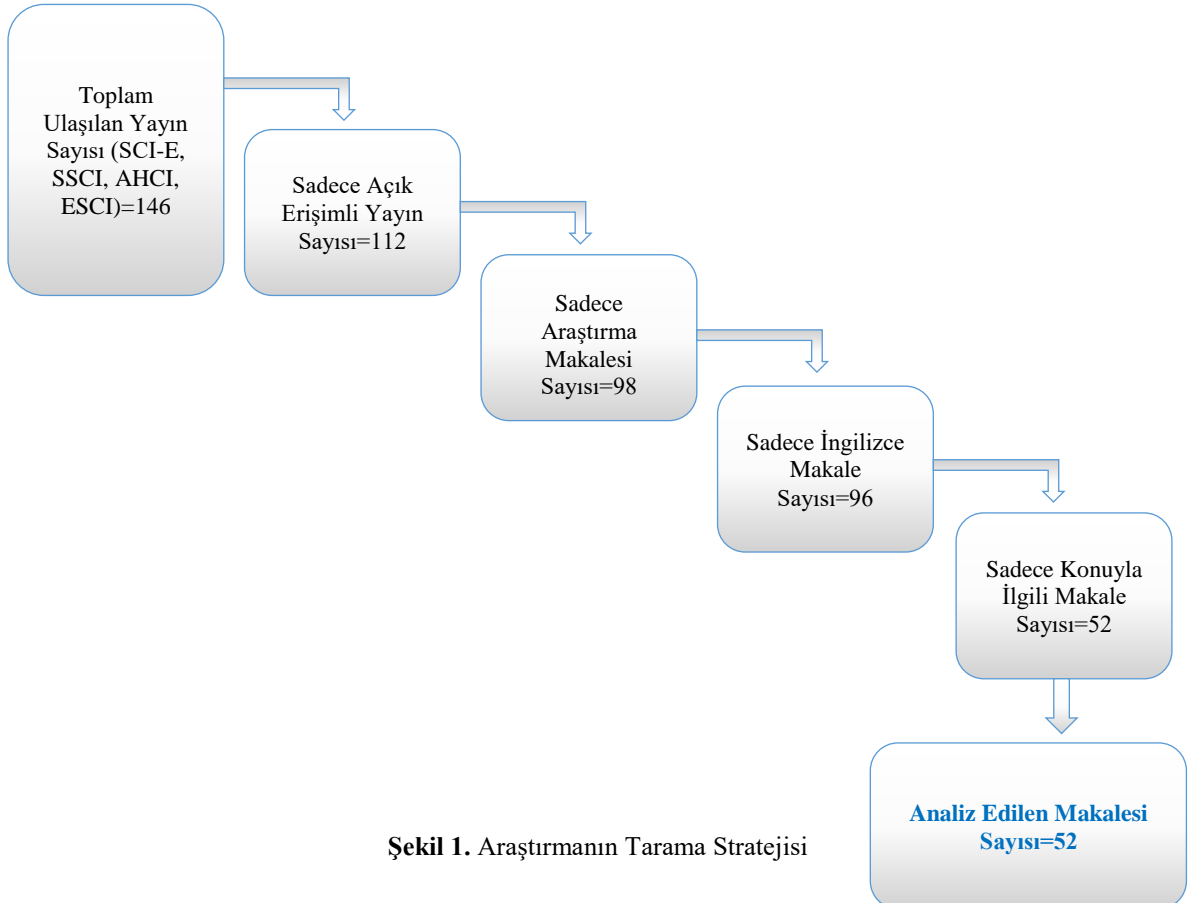
Daha önce belirlenmiş belirli kriterleri karşılayan bütün durumları inceleme ve bu kriterlere uygun olan tüm çalışmaları kapsamlı bir şekilde anlama söz konusu olduğu için bu çalışmada amaçlı örnekleme yöntemlerinden ölçüt örnekleme yöntemi kullanılmıştır (Suri, 2011).

Çalışmanın amacına uygun olarak dünya genelinde en çok yararlanılan akademik veri tabanlarından olan Web of Science (WoS) kullanılarak ilgili makalelere erişim sağlanmıştır. 13.01.2022 tarihinde "COVID-19" AND "CHILD" AND "CHILDREN" AND "PSYCHOLOGICAL" AND "IMPACT" AND "EFFECT" anahtar kelimeleri kullanılarak gerçekleştirilen taramada ilgili kelimelerin başlıkta, özetinde ve anahtar kelimelerde yer alacak şekilde bulunmasını sağlamak için "TOPIC" sekmesi kullanılmıştır. Çalışma kapsamında gerçekleştirilen

tarama stratejisine ilişkin bir model Şekil 1’de sunulmuştur. Ayrıca, çalışmadaki dahil etme ve hariç tutma kriterlerine ilişkin bir tablo (Tablo 1) da aşağıda yer almaktadır.

Tablo 1. Taramada Kullanılan Dâhil Etme ve Hariç Tutma Kriterleri

Kriterler		n
Dahil etme	Sadece açık erişim	112
	Sadece araştırma makalesi	98
	Sadece İngilizce makale	96
	Sadece konuyla ilgili makale	52
Hariç tutma	Açık erişim olmayan	34
	Diğer yayın türleri (derleme, editöre mektup, bildiri vb.)	14
	Diğer diller (İspanyolca, Almanca, Fransızca vb.)	2
	Konu dışı makale	44

Şekil 1. Araştırmanın Tarama Stratejisi

Şekil 1’de görüldüğü üzere, ilgili anahtar kelimelerle yapılan tarama sonucunda SCI-E, SSCI, AHCI ve ESCI atıf indekslerinde taranan toplam 146 yayına ulaşılmıştır. Bu yayın sayısı araştırmanın tarama stratejisinde belirtilen dahil etme ve hariç tutma kriterlerinden sonra 52 olarak belirlenmiştir. Sonuç olarak, 52 araştırma makalesi çalışmanın amacına uygun olarak doküman analizine tabi tutulmuştur.

Doküman analizi, yazılı halde olan hem basılı hem de elektronik (bilgisayar tabanlı ve internet üzerinden iletilen) dokümanları gözden geçirmek veya değerlendirmek için sistematik bir prosedürdür. Nitel araştırmalardaki diğer analitik yöntemler gibi, doküman analizi de anlam çıkarmak, anlayış kazanmak ve ampirik bilgiyi geliştirmek için verilerin incelenmesini ve yorumlanmasını gerektirmektedir (Corbin ve Strauss, 2008).

Doküman analizinin özelliklerinden dolayı bu çalışmanın amacına ve verilerine uygun olduğuna karar verilerek analiz yöntemi olarak doküman analizi seçilmiştir. Analiz sürecinde Microsoft Excel programından faydalanılmıştır.

Araştırmanın Etik Durumu

Bu araştırmanın verileri hazır olan veri platformlarından alındığından etik kurul onayına gerek kalmamıştır. Çalışmanın verilerinin toplanması ve raporlanması sırasında hiçbir etik ihlalinde bulunulmamıştır.

3. BULGULAR

Bu bölümde doküman analizi sonucunda ulaşılan bulgulara yer yer verilmiştir. Yıllar itibariyle yayımlanan çalışmalar ve bunlara yapılan atıflara ilişkin bilgiler Tablo 2’de sunulmaktadır. Tablo 2’ye göre, COVID-19 pandemisinin çocuklar üzerindeki psikolojik etkilerini ele alan makalelerin çoğunluğunun (%78,8) 2021 yılında yayımlandığı ve en fazla atfın %71,0 ile 2020 yılında yapılan çalışmalara ait olduğu bulunmuştur.

Tablo 2. COVID-19 Pandemisinin Çocuklar Üzerindeki Psikolojik Etkileri Konulu Makalelerin ve Bunlara Yapılan Atıfların Yıllara Göre Dağılımı

Yıllar	Makale		Atıf	
	n	%	n	%
2020	11	21,2	774	82,9
2021	41	78,8	160	17,1
Toplam	52	100,0	934	100,0

COVID-19 pandemisinin çocuklar üzerindeki psikolojik etkilerini ele alan makalelerde kullanılan araştırma türleri Tablo 3’te yer almaktadır. Buna göre, ilgili konuda yapılan makalelerin yaklaşık %89’unun nicel araştırma türü ve yaklaşık %2’sinin ise deneysel araştırma türü kullanılarak gerçekleştirildiği tespit edilmiştir.

Tablo 3. COVID-19 Pandemisinin Çocuklar Üzerindeki Psikolojik Etkileri Konulu Makalelerde Kullanılan Araştırma Türleri

Araştırma Türü	n	%
Nicel	46	88,5
Nitel	3	5,8
Karma	2	3,8
Deneysel	1	1,9
Toplam	52	100,0

Bu çalışmada kullanılan veri toplama yöntemlerine ilişkin bulgular Tablo 4’te belirtilmiştir. Tablo 4’e göre, en sık kullanılan veri toplama yöntemi 50 ile anket olmuştur. En az sıklıkla (1) ikincil veri toplama yöntemi tercih edilmiştir.

Tablo 4. COVID-19 Pandemisinin Çocuklar Üzerindeki Psikolojik Etkileri Konulu Makalelerde Kullanılan Veri Toplama Yöntemleri

Veri Toplama Yöntemi	n	%
Anket	50	92,6
Derinlemesine Görüşme	3	5,6
İkincil	1	1,8
Toplam*	54	100,0

* Karma araştırma yöntemi kullanılan çalışmalar hem anket hem de derinlemesine görüşmeler kısmına eklendiği için toplam sayı 54 olmuştur.

COVID-19 pandemisinin çocuklar üzerindeki psikolojik etkilerini ele alan makalelerin en sık yayımlandığı dergilerin listesi Tablo 5’te sunulmuştur. Tablo 5’e göre, ilgili makalelerin en sık yayımlandığı dergiler 5 ile Frontiers in Psychology ve International Journal of Environmental Research and Public Health dergileridir.

Tablo 5. COVID-19 Pandemisinin Çocuklar Üzerindeki Psikolojik Etkileri Konulu Makalelerin En Sık Yayımlandığı 5 Dergi

Dergiler	n	%
Frontiers in Psychology	5	9,6
International Journal of Environmental Research and Public Health	5	9,6
Journal of Affective Disorders	4	7,7
Frontiers in Psychiatry	3	5,8
Child and Adolescent Psychiatry and Mental Health	2	3,8

Tablo 6, COVID-19 pandemisinin çocuklar üzerindeki psikolojik etkileri konulu makalelerde en sık kullanılan anahtar kelimeleri göstermektedir. Buna göre, toplam 267 anahtar kelimedenden COVID-19 (43) ve mental health (14) en sık kullanılan anahtar kelimeler olarak bulunmuştur.

Tablo 6. COVID-19 Pandemisinin Çocuklar Üzerindeki Psikolojik Etkileri Konulu Makalelerde En Sık Kullanılan 5 Anahtar Kelime

Anahtar Kelimeler	n	%
COVID-19	43	16,1
Mental health	14	5,2
Adolescent	13	4,9

Children	11	4,1
Psychological	10	3,7

COVID-19 pandemisinin çocuklar üzerindeki psikolojik etkileri konulu makalelerin yazar sayıları Tablo 7’de yer almaktadır. Buna göre, makalelerin çoğunluğunun (%17,3) 7 yazarlı olarak yayımlandığı bulunmuştur.

Tablo 7. COVID-19 Pandemisinin Çocuklar Üzerindeki Psikolojik Etkileri Konulu Makalelerin Yazar Sayıları

Yazar Sayısı	n	%
2	1	1,9
3	8	15,4
4	6	11,6
5	4	7,7
6	8	15,4
7	9	17,3
8	5	9,6
9	3	5,8
10	3	5,8
11	2	3,8
20	1	1,9
23	1	1,9
25	1	1,9
Toplam	52	100,0

COVID-19 pandemisinin çocuklar üzerindeki psikolojik etkileri konulu makalelerde en sık adı geçen ilişkili konular Tablo 8’de yer almaktadır. Buna göre, çocuk-aile adaptasyonu ve kapanma konuları 9’ar kez ile en sık kullanılan konulardır.

Tablo 8. COVID-19 Pandemisinin Çocuklar Üzerindeki Psikolojik Etkileri Konulu Makalelerde En Sık İşlenen 5 İlişkili Konu

İlişkili Konular	n	%
Çocuk- aile adaptasyonu	9	17,3
Kapanma	9	17,3
Davranışsal ve duygusal yönler	8	15,4

Psikososyal özellikler	3	5,8
Medya kullanımı	3	5,8

COVID-19 pandemisinin çocuklar üzerindeki psikolojik etkileri konulu makalelerin temel bulguları Tablo 9'da sunulmuştur.

Tablo 9. COVID-19 Pandemisinin Çocuklar Üzerindeki Psikolojik Etkileri Konulu Makalelerin Temel Bulguları

No	Makale Bilgisi	Temel Bulgular
1	AboKresha vd. (2021)	Çocukların çoğu (%88,7) psikolojik agresiflik sergilemiştir.
2	Ghanamah ve Eghbaria-Ghanamah (2021)	Çocukların %45'i daha önce sahip olmadığı korkularını dile getirmiştir. Ayrıca, çoğunda artan sinirlilik, sürekli ruh hali değişimleri olmuştur.
3	Davico vd. (2021)	Çocukların %33,2'si ciddi psikolojik sorunlar yaşamıştır.
4	Zainudeen vd. (2021)	Çocukların sırasıyla %28,5, %31,4 ve %13,3'ünde kaygı, depresyon ve stres gelişmiştir.
5	Giannotti vd. (2021)	Çocukların dışsallaştırılması artmıştır.
6	Yeasmin vd. (2020)	Çocukların %7,2'si ciddi psikolojik rahatsızlıklar yaşamıştır. Bunlar arasında, kaygı, depresyon ve uyku bozuklukları vardır.
7	Arnsten vd. (2021)	Çocuklarda ve ailelerinde nörobiyolojik, psikolojik ve davranışsal bozukluklar meydana gelmiştir.
8	Marchetti vd. (2020)	Çocuklarda kapanma nedeniyle hiperaktivite bozukluğu meydana gelmiştir.
9	Cusinato vd. (2020)	Çocuklarda psikolojik uyumsuzluklar olmuştur.
10	O'Sullivan vd. (2021)	Çocuklar ve ergenler, sosyal izolasyon, depresyon, kaygı ve uyumsuz davranışlarda artış gibi olumsuz ruh sağlığı etkileri yaşamıştır.
11	Bailey vd. (2021)	Çocukların dışsallaştırılması artmıştır.
12	Cao vd. (2021)	Çocukların sırasıyla %35,2 ve %38'inde depresyon ve anksiyete görülmüştür.
13	Crescentini vd. (2020)	Çocuklarda depresyon, kaygı vb. içselleştirme sorunları yaşanmıştır.
14	Tang vd. (2021)	Çocuklarda kaygı, stres ve depresyon gelişmiştir.
15	Alves vd. (2021)	Çocuklarda kaygı seviyesi artış göstermiştir.
16	Gilsbach vd. (2021)	Mental sorunları olan çocuklarda psikolojik yük daha fazla olmuştur.

- 17 Larsen vd. (2021) Çocuklarda depresyon, kaygı, arkadaşlarını kaybetme korkusu ve virüse yakalanma korkusu gelişmiştir.
- 18 Wong vd. (2021) Çocuklara yönelik şiddet artış göstermiştir.
- 19 Soriano-Ferrer vd. (2021) Çocuklarda kaygı, stres ve depresyon gelişmiştir.
- 20 Sciberras vd. (2020) Çocuklarda mutsuz/depresif ruh hali ve yalnızlık artış göstermiştir.
- 21 Francisco vd. (2020) Çocuklar psikolojik ve davranışsal bozukluklar göstermiştir.
- 22 Khan vd. (2021) Çocukların %70,4'ü fiziksel zarar korkusu ve %36,3'ü kaygı semptomları göstermiştir.
- 23 Saddik vd. (2021) Çocukların %59,8'inde kaygı artışı olmuştur.
- 24 Schnaiderman vd. (2021) Çocukların daha çok sıkıldığı (%76.8), daha sinirli olduğu (%59.2), daha isteksiz olduğu (%56.9) ve daha sinirli olduğu (%54.7) gözlenmiştir.
- 25 Robertson vd. (2021) Çocuklarda içselleştirme sorunları yaşanmıştır.
- 26 Poppe vd. (2021) Çocuklarda psikolojik, sosyal ve fiziksel sorunlar meydana gelmiştir.
- 27 Petrocchi vd. (2020) Çocuklar aile üyelerinin yaşadığı sıkıntılardan olumsuz etkilenmiştir.
- 28 De Young vd. (2021) Çocuklarda çeşitli psikolojik sorunlar gelişmiştir.
- 29 Almhizai vd. (2021) Çocuklarda kaygı, üzüntü, az uyuma, kararsızlık ve sinirlilik hali gelişmiştir.
- 30 Letourneau vd. (2021) Çocukların hem günlük hayat aktiviteleri hem de psikolojik refahları olumsuz etkilenmiştir.
- 31 Werling vd. (2021) Çocuklarda aşırı medya kullanımına bağlı olarak psikopatolojik rahatsızlıklar meydana gelmiştir.
- 32 Sayed vd. (2021) Çocukların %13'ünde potansiyel travma sonrası stres bozukluğu görülmüştür.
- 33 Liu vd. (2021) Çocuklarda depresyon meydana gelmiştir.
- 34 Genova vd. (2021) Özellikle otizmlili çocuklarda daha fazla psikolojik bozukluk görülmüştür.
- 35 Gonzalez-Domenech vd. (2021) Çocuklarda mental bozukluklar meydana gelmiştir.
- 36 Napier-Raman (2021) Çocuklar stres ve şiddet yaşamıştır.

37	Malboeuf-Hurtubise vd. (2021)	Çocuklarda dikkatsizlik artıp ve hiperaktivite azalmıştır.
38	Raffagnato vd. (2021)	Davranış bozukluğu olan çocuklar daha fazla psikolojik sorun yaşamıştır.
39	Colizzi vd. (2020)	Çocukların %41,5'i davranışsal bozukluk göstermiştir.
40	Chen vd. (2021)	Çocuklarda aşırı medya kullanımına bağlı olarak psikopatolojik rahatsızlıklar meydana gelmiştir.
41	Tse vd. (2021)	Çocuklar aile üyelerinin yaşadığı sıkıntılardan olumsuz etkilenmiştir.
42	Corbett vd. (2021)	Çocuklarda stres ve kaygı artışı olmuştur.
43	Spinelli vd. (2020)	Karantina nedeniyle çocuklarda davranışsal ve duygusal bozukluklar meydana gelmiştir.
44	Collaço vd. (2021)	Çocuklar aile üyelerinin yaşadığı sıkıntılardan olumsuz etkilenmiştir.
45	Liu vd. (2021)	Çocuklarda uyku bozuklukları artış göstermiştir.
46	Augusti vd. (2021)	Çocuklar psikolojik, fiziksel ve cinsel şiddete maruz kalmıştır.
47	Racine vd. (2021)	Çocukların %25,2'si depresyon ve %20,5'i kaygı geliştirmiştir.
48	Gutiérrez vd. (2021)	Çocuklarda uyku kalitesi azalmış, sinirlilik artmış, duygusal kontrol ve geleceğe dair umut azalmıştır.
49	Duan vd. (2020)	Çocuklarda depresif bozukluklar ve kaygı artışı olmuştur.
50	Wang vd. (2021)	Çocukların %1,96'sı çok ciddi anormal davranışlar sergilemiştir.
51	Dondi vd. (2021)	Çocukların %80,2'sinin gergin ve sinirli olduğu bulunmuştur.
52	Conti vd. (2020)	Çocuklarda kaygı ve fiziksel sorunlar artış göstermiştir.

Tablo 9'a göre, çeşitli ülke ve örneklemeler üzerinde gerçekleştirilen çalışmalar değerlendirildiğinde çocukların daha çok kaygı, depresyon, stres ve çeşitli davranış bozuklukları yaşadığı görülmüştür.

Bu çalışmalarda ortaya koyulan problemlere yönelik sunulan öneriler arasında çocuk-aile iletişiminin daha ileri seviyeye çıkarılması, eğitim öğretim alanında ve çocukların gelişim aşamalarında alternatif dijital teknolojilerden olabildiğince yararlanılması vb. öne çıkmaktadır.

4. TARTIŞMA

İlk olarak Aralık 2019'da ortaya çıkan ve dünya çapında milyonlarca kişiyi etkileyen COVID-19, hızla ilerleyen büyük bir halk sağlığı sorunudur. Sağlık krizinin ötesinde, COVID-19'un önemli olumsuz ekonomik, sosyal ve psikolojik sonuçları da meydana gelmiştir. COVID-19'un olumsuz etkilerini azaltmak ve yayılmasını sınırlamak için ülkeler, okulların kapatılması da dahil olmak üzere, karantina vb. değişken kontrol önlemleri uygulamıştır. Bunun sonucunda, aileler çocuklarıyla birlikte eve kapanmak durumunda kalmıştır. Bu koşullar olumsuz psikolojik etkiler meydana getirmiş ve çocukları ilerideki yaşamları üzerinde olası olumsuz sonuçlarıyla artan şekilde olumsuz psikolojik etkiler riskine maruz bırakmıştır (AboKresha vd., 2021).

Bu çalışmada, COVID-19 pandemisinin çocuklar üzerindeki psikolojik etkileri konusunda yayımlanan makaleler doküman analizi yöntemiyle incelenmiştir. Çalışma sonuçlarına göre, en fazla makalenin 2021 yılında yayımlandığı, çoğu makalenin nicel araştırma türünde olduğu, çoğu makalede anket yoluyla verilerin toplandığı, en fazla makalenin *Frontiers in Psychology* dergisinde yayımlandığı belirlenmiştir. Ayrıca bu makalelerde, COVID-19 anahtar kelimesinin en sık kullanıldığı, çocuk-aile adaptasyonu konusunun en ilişkili konu olduğu ve daha çok 7 yazarlı çalışmaların yapıldığı görülmüştür. Son olarak, makalelerde en sık ortaya çıkan bulgu ise çocuklarda kaygı, depresyon, stres ve çeşitli davranış bozukluklarının meydana gelmesi olmuştur.

Son iki yılda, özellikle 2021 yılından itibaren çocukların COVID-19 nedeniyle yaşadıkları psikolojik rahatsızlıkları konu alan çok sayıda makale yayımlanmıştır (Tang vd., 2021; Alves vd., 2021; Gilsbach vd., 2021; Larsen vd., 2021; Wong vd., 2021). Bu yayım trendinin COVID-19 sürecine bağlı olarak artarak devam edeceği düşünülmektedir. Bunun nedeni, birtakım travmatik olayların bazı psikolojik etkilerin birden ortaya çıkmayıp ilerleyen yıllarda görünür hale gelebileceği endişesidir (Sprang ve Silman, 2013). Yeni gelişmeler yaşandıkça bunların bilimsel olarak araştırılıp sonuçlarının paylaşılması mümkün olabilecektir.

COVID-19'un çocuklar üzerindeki etkileriyle ilgili birtakım risk faktörleri de mevcuttur. Bunlar arasında yaş, cinsiyet, ailenin ekonomik durumu, yaşanan yer bulunmaktadır. Çocukların yaşı ilerledikçe daha fazla psikolojik sorun yaşadıkları, kız çocukların COVID-19'dan daha fazla olumsuz etkilendikleri, ekonomik olarak daha kötü durumda olan ailelerdeki çocukların daha fazla psikolojik sorun yaşadıkları ve virüse daha fazla maruz kalman bölgelerdeki çocukların daha çok olumsuz etkilendiklerini ortaya koyan çalışmalar olsa da (Xie vd., 2020; Oosterhoff vd., 2020; Rosen vd., 2020; Jiao vd., 2020) de bu durumun genellenebilmesi için daha fazla çalışmaya ihtiyaç duyulduğu da açıktır.

Çocuk ve gençlerin psikolojisi, aile sisteminden belirgin şekilde etkilenmiş ve aile etkileşimleri pandemiden dolayı derinden sarsılmıştır. Çocuklarının ruh sağlığıyla ilgili belirli endişeler yaşamamanın, ailelerin depresyon, kaygı veya diğer psikolojik sıkıntı türlerine yakalanma riskini artırdığını ifade edilmektedir (Bitsika vd., 2016). Bu durum ortaya çıkan olumsuz psikolojik durumların çocuklara da yansımaya neden olmaktadır. Çünkü çocuklar stresin yayılmasına karşı daha duyarlı olabilmektedirler. Öyle ki, COVID-19 sürecinde ebeveynler, çocuklarının streslerini azaltmak, duygularını yönetmelerine ve kendi deneyimlerini anlamlandırmalarına yardımcı olmak için çok önemli bir rol oynamaktadır. Uzun süreli evde kapalı kalma ile aile ortamı, bazı çocukların psikolojisi için önemli bir risk faktörü haline gelmektedir. Bazı ebeveynler, aynı anda kendi ekonomik, duygusal ve sosyal kayıplarını yaşarken, çocuklarının eğitimini ve faaliyetlerini çok az dış destekle denetlemenin yeni stresleriyle boğuşur hale gelmiştir Bununla birlikte, stres azaltmak için yeterince duygusal ve fiziksel kaynaklara sahip bir ebeveyn gerektirmektedir. Ebeveynlerin giderek artan bir şekilde kendi moral bozucu kayıplarını (örneğin, işlerini kaybetme, sevdiklerinin ölümü, kendi zihinsel sağlıklarının kötüleşmesi ve madde kullanımı) yaşamalarıyla birlikte, çocuklarının streslerini azaltma yetenekleri kaçınılmaz olarak zamanla azalmakta ve bu pandeminin daha travmatik hale gelme riskini artırarak çocuklar üzerinde kalıcı hasarlar bırakabilmektedir. Çocukların psikolojisi bakımından, aile içi şiddet endişelerinin de dikkate alınması gerekmektedir. Endişe verici bir şekilde, çocuklara yönelik şiddet raporları azalmış olsa da beklenti, çocukların aslında kötü muamele görmüş olabileceğidir (Courtney vd., 2020). Ayrıca, okul yerine evde olmak gibi rutin değişikliklerin bir sonucu olarak çocukların yaşayabileceği stres, aileleri ile nasıl etkileşime geçtiklerine kadar yayılabilmektedir (Conti vd., 2020). Sokağa çıkma yasağı sırasında yürütülen bir çalışmada hem zihinsel engelli çocuklara hem de yetişkinlere bakanların, çocuk-aile ilişkisini olumsuz etkileyebilecek düzeyde kaygı ve depresyon sergilediği belirlenmiştir (Willner vd., 2020).

Dünya genelinde ülkeler, virüsün bulaşmasını azaltmak için okulların kapatılmasını tercih etmiştir. Ancak, bu önlemin etkinliğinin tam olarak kesin olmadığı belirtilmektedir. Okulların kapanması, dünyanın her yerindeki

çocuklar için öğrenme sürecindeki kısıtlamalardan başlayarak önemli zorluklar meydana getirmektedir. Ayrıca, daha yoksul hanelerin bazı okullar tarafından çevrimiçi öğrenmeyi sürdürmek için sağlanan bilgisayar veya internet erişimi gibi sınırlı kaynaklara sahip olabileceğinden, yüksek ve düşük gelirli ailelerin çocukları arasındaki büyüyen uçurumu daha da büyütme riski taşındığı düşünülmektedir. Ayrıca, bu çocukların bir kısmı, yeterli beslenme için okul yemeklerine veya yeterli hijyen için yıkanma tesislerine ihtiyaç duymaktadır. Okulların kapanmasından özellikle etkilenen diğer hassas gruplar arasında, özel eğitim ihtiyaçları ve engelleri olan çocuklar bulunmaktadır. Bu çocukların tıbbi randevularını ve terapi seanslarını kaçırmaları, onların temel becerilerinin gelişmesinde ve ilerlemesinde aksamaya yol açabilme riski taşımaktadır. Tüm bunlar çocukların günlük hayatta daha fazla stres, kaygı ve depresyon yaşamalarının önünü açarak çocukları COVID-19'un olumsuz psikolojik etkilerine daha yatkın hale getirmektedir (Marina vd., 2021).

Pandemiler sırasında kaygı nedenleri arasında enfeksiyon korkusu, hayal kırıklığı, can sıkıntısı, aile üyeleri ve arkadaşlarla etkileşim eksikliği, artan aile içi şiddet, istismar ve çocuk ihmali ve şiddeti, okulların kapanması ve fiziksel eğitimin azalması sayılabilir (Lee, 2020; Brooks vd., 2020). Olağandışı ve ani rutin bozulmalarla dünya çapında bir pandemi ile karşı karşıya kalmak, çocukların dayanıklılık ve baş etme mekanizmaları için bir zorluk teşkil etmektedir. Ayrıca, çocukların ruh sağlığının gözden kaçırılma ve öncelik verilmeme riski altında olduğu görülmektedir (Danese vd., 2020). Pandemi sırasında karantinaya alınan ve karantinaya alınmayan çocuklar üzerinde yapılan bir çalışmada, karantinaya alınan çocuklarda travma sonrası stres bozuklukları ortalama puanlarının dört kat daha yüksek olduğu bulunmuştur (Sprang ve Silman, 2013). Ancak, bu eşi görülmemiş pandemi koşullarının çocukların ruh sağlığı üzerindeki uzun vadeli etkileri henüz belirlenmemiştir. Bu koşullara yönelik uygulamaya koyulan önlemler uygulanırken olası psikolojik maliyetler de dikkate alınmalıdır (Marina vd., 2021). Benzer nedenlerle COVID-19 pandemisinde çocuklar ve ailelerinde yoğun stres ve depresyon semptomları da artış göstermiştir. Özellikle ebeveynlerin yaşadıkları ekonomik, sosyal ve psikolojik zorluklar karşısında çocuklarını ihmal etme korkusu nedeniyle bu durumu çocuklarına yansıttıkları belirlenmiştir. Dolayısıyla, çocuklarda da stres ve depresyon gelişimi meydana gelmiştir (Yue vd., 2020).

5. SONUÇ

COVID-19'un tüm bahsedilen olumsuz psikolojik etkilerinin azaltılması için birtakım öneriler geliştirilmiştir. Bunlardan ilki, çocuklar ve aileleri için aslında bir fırsat bulunmaktadır. Genellikle günün büyük bir bölümünü ailelerinden ayrı geçiren birçok çocuk ve genç, artık neredeyse tüm zamanlarını onlarla geçirmektedir. Bu nedenle ebeveynler, çocuklarını kontrol etme ve onlara yardım etme fırsatlarını artırmıştır. Daha önce görülmeyen kaygı, stres ve depresyon belirtileri daha belirgin hale gelebilmekte ve yardım alma davranışı ortaya çıkabilmektedir. Ebeveynler ayrıca çocuklarının ruh halini ve davranışlarını kasıtlı olarak izleyebilmekte, anksiyete ve depresyon belirtilerini gözlemlemek için daha fazla duyarlılığa sahip olabilmektedirler. Bu durum, tüm ailenin ruh sağlığı üzerinde olumlu bir etkisi olabilecek gelişmiş aile bağlılığı için bir fırsat sunmaktadır (Courtney vd., 2020).

Diğer bir öneriyi Dalton ve diğerleri (2020) getirmektedir. Bu çalışmaya göre, pandemi hakkında çocuklarla gelişimsel olarak uygun bir şekilde konuşmanın son derece önemli olduğunu belirtilmektedir. Bu, özellikle çocuklar COVID-19 ile ilgili sıkıntı yaşamaları durumunda geçerlidir. Karantina önlemleri, sosyal izolasyon ve fiziksel mesafe bağlamında yüz yüze terapi pratik veya güvenli değildir. Bu nedenle tedavi sunarken alternatif yöntemleri düşünmek önemlidir. Bilgisayar destekli (çevrimiçi) bilişsel davranışsal terapi uygulamalarının çocuk, genç ve yetişkin popülasyonlarında etkili olduğunu gösteren çok sayıda kanıt bulunmaktadır (Grist vd., 2018; Hollis vd., 2017; Newby vd., 2020; Thew, 2020; Vigerland vd., 2016).

Çocuklar ve gençler için çevrimiçi uygulamaların yokluğunda, mevcut çevrimiçi programlarını, özellikle COVID-19 ile ilgili sağlık endişelerini ele almak için uyarlamak umut verici olabilecektir. Gerekli uyarlamaların, COVID-19 hakkında ve çocuklar ve gençlere yönelik kaygı, depresyon, stres vb. sağlık tehditleri hakkında önemli içerikler içermesi gerekecektir. Bunun, COVID-19 hakkında devam eden belirsizliği kabul etmesi ve bu belirsizlikle başa çıkmaya odaklanmanın yanı sıra pandemi sınırlama önlemlerinin ne kadar süreyle uygulanacağı ve bunların nasıl kaldırılacağı konusundaki belirsizliği de içermesi gerekecektir. Pratik egzersizler de dahil olmak üzere içerik ve tekniklerin fiziksel mesafeyi ve hastalık kontrol önlemlerini dikkate alacaktır. Bu sınırlamalar dahilinde sosyal desteğin nasıl aranacağı ve sosyal temasın nasıl sürdürüleceği konusunda özel önerilerle de yardımcı olabilecektir (Haig-Ferguson vd., 2021).

Bu çalışmanın bulguları, ilgili konuda yayımlanmış makaleler üzerinden değerlendirilmiştir. Makaleler nicelik ve diğer çeşitli yönlerden incelenmiştir. Makalelerin en fazla 2021 yılında yayımlandığı ve daha çok nicel araştırma

türünde olduğu dikkat çekicidir. Ayrıca, makalelerin temel bulgularının çocukların yaşadıkları kaygı, stres ve depresyon vb. psikolojik sorunları ortaya koyması bakımından bu çalışma önemlidir.

COVID-19 pandemisinin çocuklar üzerindeki psikolojik etkileri konusunda yayımlanan makaleleri incelemek amacıyla gerçekleştirilen bu çalışmanın sonuçları aşağıda belirtilen durumlar dikkate alınarak değerlendirilmelidir:

- İncelenen makaleler belirli bir tarih aralığına aittir. Farklı tarihlerde tarama yapılırsa farklı sonuçlar ortaya çıkabilir.
- İncelenen makaleler belirli anahtar kelimeler kullanılarak sadece Web of Science veri tabanında taranmıştır. Farklı veri tabanları ve daha detaylı anahtar kelime grubu kullanılarak yeni çalışmalar yapılabilir.

YAZARLARIN BEYANI

Katkı Oranı Beyanı: Bu çalışmaya yazar tek başına katkı sağlamıştır.

Destek ve Teşekkür Beyanı: Herhangi bir kurum veya kuruluştan çalışma için destek alınmamıştır.

Çatışma Beyanı: Çıkar çatışması yoktur.

KAYNAKÇA

- AboKresha, S. A., Abdelkreem, E., & Ali, R. A. E. (2021). Impact of COVID-19 pandemic and related isolation measures on violence against children in Egypt. *Journal of the Egyptian Public Health Association*, 96(1), 1-10.
- Almhizai, R. A., Almogren, S. H., Altwijery, N. A., Alanazi, B. A., Al Dera, N. M., Alzahrani, S. S., & Alabdulkarim, S. M. (2021). Impact of COVID-19 on Children's and Adolescent's Mental Health in Saudi Arabia. *Cureus*, 13(11).
- Alves, J. M., Yunker, A. G., DeFendis, A., Xiang, A. H., & Page, K. A. (2021). BMI status and associations between affect, physical activity and anxiety among US children during COVID-19. *Pediatric Obesity*, e12786.
- Arnsten, A. F. T., Condon, E. M., Dettmer, A. M., Gee, D. G., Lee, K. S., Mayes, L. C., Stover, C. S., & Tseng, W.-L. (2021). The prefrontal cortex in a pandemic: Restoring functions with system-, family-, and individual-focused interventions. *American Psychologist*, 76(5), 729–743. <https://doi.org/10.1037/amp0000823>.
- Atkinson, P. A. & Coffey, A. (1997). Analysing documentary realities. In D. Silverman (Ed.), *Qualitative research: Theory, method and practice*, London: Sage, 45–62.
- Augusti, E. M., Sætren, S. S., & Hafstad, G. S. (2021). Violence and abuse experiences and associated risk factors during the COVID-19 outbreak in a population-based sample of Norwegian adolescents. *Child Abuse & Neglect*, 105156.
- Bitsika, V., Sharpley, C. F., Andronicos, N. M., & Agnew, L. L. (2016). Prevalence, structure and correlates of anxiety-depression in boys with an autism spectrum disorder. *Research in developmental disabilities*, 49, 302-311.
- Brazendale, K., Beets, M. W., Weaver, R. G., Pate, R. R., Turner-mcgrievy, G. M., Kaczynski, A. T., Chandler, J. L., Bohnert, A., & Hippel, P. T. Von. (2017). Understanding differences between summer vs . school obesogenic behaviors of children : the structured days hypothesis. 1–14. <https://doi.org/10.1186/s12966-017-0555-2>.
- Brooks, S. K., Webster, R. K., Smith, L. E., Woodland, L., Wessely, S., Greenberg, N., & Rubin, G. J. (2020). The psychological impact of quarantine and how to reduce it : Rapid review of the evidence. *The Lancet*, 395(10227), 912–920. [https://doi.org/10.1016/S0140-6736\(20\)30460-8](https://doi.org/10.1016/S0140-6736(20)30460-8).

- Cao, Y., Huang, L., Si, T., Wang, N. Q., Qu, M., & Zhang, X. Y. (2021). The role of only-child status in the psychological impact of COVID-19 on mental health of Chinese adolescents. *Journal of Affective Disorders*, 282, 316-321.
- Chen, I. H., Chen, C. Y., Pakpour, A. H., Griffiths, M. D., Lin, C. Y., Li, X. D., & Tsang, H. W. (2021). Problematic internet-related behaviors mediate the associations between levels of internet engagement and distress among schoolchildren during COVID-19 lockdown: A longitudinal structural equation modeling study. *Journal of Behavioral Addictions*, 10(1), 135-148.
- Colizzi, M., Sironi, E., Antonini, F., Ciceri, M. L., Bovo, C., & Zocante, L. (2020). Psychosocial and behavioral impact of COVID-19 in autism spectrum disorder: an online parent survey. *Brain sciences*, 10(6), 341.
- Collaço, N., Legg, J., Day, M., Culliford, D., Champion, A., West, C., & Darlington, A. S. (2021). COVID-19: Impact, experiences and support needs of children and young adults with Cystic Fibrosis and parents. *Pediatric Pulmonology*. 56:2845–2853.
- Conti, E., Sgandurra, G., De Nicola, G., Biagioni, T., Boldrini, S., Bonaventura, E., ... & Battini, R. (2020). Behavioural and emotional changes during covid-19 lockdown in an italian paediatric population with neurologic and psychiatric disorders. *Brain Sciences*, 10(12), 918.
- Corbett, B. A., Muscatello, R. A., Klemencic, M. E., & Schwartzman, J. M. (2021). The impact of COVID-19 on stress, anxiety, and coping in youth with and without autism and their parents. *Autism Research*, 14:1496–1511.
- Corbin, J. & Strauss, A. (2008). Basics of qualitative research: Techniques and procedures for developing grounded theory. Thousand Oaks: Sage.
- Courtney, D., Watson, P., Battaglia, M., Mulsant, B. H., & Szatmari, P. (2020). COVID-19 impacts on child and youth anxiety and depression: challenges and opportunities. *The Canadian Journal of Psychiatry*, 65(10), 688-691.
- Cusinato, M., Iannatone, S., Spoto, A., Poli, M., Moretti, C., Gatta, M., & Miscioscia, M. (2020). Stress, resilience, and well-being in Italian children and their parents during the COVID-19 pandemic. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 17(22), 8297.
- Dalton, L., Rapa, E., & Stein, A. (2020). Mental health considerations for children quarantined because of COVID-19 4642(20), 347–349. [https://doi.org/10.1016/S2352-4642\(20\)30096-1](https://doi.org/10.1016/S2352-4642(20)30096-1).
- Danese A, Smith P, Chitsabesan P, Dubicka B. Child and adolescent mental health amidst emergencies and disasters. *Br J Psychiatry*. 2020;216:159-62
- Davico, C., Ghiggia, A., Marcotulli, D., Ricci, F., Amianto, F., & Vitiello, B. (2021). Psychological impact of the COVID-19 pandemic on adults and their children in Italy. *Frontiers in psychiatry*, 12, 239.
- De Young, A. C., Vasileva, M., Boruszak-Kiziukiewicz, J., Demipence Seçinti, D., Christie, H., Egberts, M. R., ... & COVID-19 Unmasked Global Collaboration. (2021). COVID-19 Unmasked Global Collaboration Protocol: longitudinal cohort study examining mental health of young children and caregivers during the pandemic. *European Journal of Psychotraumatology*, 12(1), 1940760.
- Dondi, A., Fetta, A., Lenzi, J., Morigi, F., Candela, E., Rocca, A., ... & Lanari, M. (2021). Sleep disorders reveal distress among children and adolescents during the Covid-19 first wave: results of a large web-based Italian survey. *Italian journal of pediatrics*, 47(1), 1-10.
- Duan, L., Shao, X., Wang, Y., Huang, Y., Miao, J., Yang, X., & Zhu, G. (2020). An investigation of mental health status of children and adolescents in china during the outbreak of COVID-19. *Journal of affective disorders*, 275, 112-118.
- Francisco, R., Pedro, M., Delvecchio, E., Espada, J. P., Morales, A., Mazzeschi, C., & Orgilés, M. (2020). Psychological symptoms and behavioral changes in children and adolescents during the early phase of COVID-19 quarantine in three European countries. *Frontiers in Psychiatry*, 11, 1329.

- Genova, H. M., Arora, A., & Botticello, A. L. (2021). Effects of School Closures Resulting From COVID-19 in Autistic and Neurotypical Children. In *Frontiers in Education* (pp. 9-9).
- Ghanamah, R., & Eghbaria-Ghanamah, H. (2021). Impact of COVID-19 Pandemic on Behavioral and Emotional Aspects and Daily Routines of Arab Israeli Children. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 18(6), 2946.
- Giannotti, M., Mazzoni, N., Bentenuto, A., Venuti, P., & de Falco, S. (2021). Family adjustment to COVID-19 lockdown in Italy: Parental stress, coparenting, and child externalizing behavior. *Family Process*.
- Gilsbach, S., Herpertz-Dahlmann, B., & Konrad, K. (2021). Psychological Impact of the COVID-19 Pandemic on Children and Adolescents With and Without Mental Disorders. *Frontiers in public health*, 9.
- Golberstein, E., Wen, H., & Pilgrim, H. (2020). Coronavirus Disease 2019 (COVID-19) and Mental Health for Children and Adolescents. *JAMA Pediatrics*. <https://doi.org/10.1002/heh.3885>.
- Gonzalez-Domenech, P., Romero-Béjar, J. L., Gutierrez-Rojas, L., Jimenez-Fernandez, S., & Diaz-Atienza, F. (2021). Behavioural Difficulties in Children and Adolescents with Mental Disorders under Extreme Situations. *Journal of Clinical Medicine*, 10(21), 4876.
- Grist, R., Croker, A., Denne, M., & Stallard, P. (2018). Technology delivered interventions for depression and anxiety in children and adolescents: a systematic review and meta-analysis. *Clinical Child and Family Psychology Review*, 22, 147–171. doi: 10.1007/s10567-018-0271-8
- Gutiérrez, Y. I. E., Núñez, D. N. A., Padilla-López, L. A., León, I. A. G., Galindo-Aldana, G., & González, C. T. (2021). COVID-19 voluntary social isolation and its effects in sociofamily and children's behavior. *Salud mental*, 43(6), 263-271.
- Haig-Ferguson, A., Cooper, K., Cartwright, E., Loades, M. E., & Daniels, J. (2021). Practitioner review: Health anxiety in children and young people in the context of the COVID-19 pandemic. *Behavioural and cognitive psychotherapy*, 49(2), 129-143.
- Hollis, C., Falconer, C. J., Martin, J. L., Whittington, C., Stockton, S., Glazebrook, C., & Davies, E. B. (2017). Annual research review: digital health interventions for children and young people with mental health problems – a systematic and meta-review. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 58, 474–503.
- Imran, N., Zeshan, M., & Pervaiz, Z. (2020). Mental health considerations for children & adolescents in COVID-19 Pandemic. *Pakistan journal of medical sciences*, 36(COVID19-S4), S67.
- Jiao, W. Y., Wang, L. N., Liu, J., Fang, S. F., Jiao, F. Y., Pettoello-Mantovani, M., & Somekh, E. (2020). Behavioral and emotional disorders in children during the COVID-19 epidemic. *The Journal of pediatrics*, 221, 264.
- Khan, Y. S., Khan, A. W., Ahmed, I. A. N., Hammoudeh, S., Salim, H., AbuKhattab, M., ... & Alabdulla, M. (2021). Prevalence of elevated anxiety symptoms among children in quarantine with COVID-19 infection in the State of Qatar: A cross-sectional study. *Scandinavian Journal of Child and Adolescent Psychiatry and Psychology*, 9, 187.
- Lancker, W. V., & Parolin, Z. (2020). Comment COVID-19, school closures, and child poverty :A social crisis in the making. *The Lancet Public Health*, 2019(20), 2019–2020. [https://doi.org/10.1016/S2468-2667\(20\)30084-0](https://doi.org/10.1016/S2468-2667(20)30084-0).
- Larsen, L., Helland, M. S., & Holt, T. (2021). The impact of school closure and social isolation on children in vulnerable families during COVID-19: a focus on children's reactions. *European child & adolescent psychiatry*, 1-11.
- Lee J. Mental health effects of school closures during COVID-19. *Lancet Child Adolesc Heal*. 2020;4:421.
- Letourneau, N., McDonald, S., MacKay, L. J., Bell, R. C., Hetherington, E., Deane, A. J., ... & Tough, S. C. (2021). Cross-Sectional Study Protocol for the COVID-19 Impact Survey of Mothers and Their 7–11 Year Old Children in Alberta, Canada. *Frontiers in Psychiatry*, 12.

- Liu, K., Yang, Y., Li, M., Li, S., Sun, K., & Zhao, Y. (2021). Parents' and adolescents' perceptions of parental involvement and their relationships with depression among Chinese middle school students during the COVID-19 pandemic. *Children and youth services review, 129*, 106190.
- Liu, Z., Tang, H., Jin, Q., Wang, G., Yang, Z., Chen, H., ... & Owens, J. (2021). Sleep of preschoolers during the coronavirus disease 2019 (COVID-19) outbreak. *Journal of sleep research, 30*(1), e13142.
- Malboeuf-Hurtubise, C., Léger-Goodes, T., Mageau, G. A., Taylor, G., Herba, C. M., Chadi, N., & Lefrançois, D. (2021). Online art therapy in elementary schools during COVID-19: results from a randomized cluster pilot and feasibility study and impact on mental health. *Child and Adolescent Psychiatry and Mental Health, 15*(1), 1-11.
- Marchetti, D., Fontanesi, L., Di Giandomenico, S., Mazza, C., Roma, P., & Verrocchio, M. C. (2020). The effect of parent psychological distress on child hyperactivity/inattention during the COVID-19 lockdown: testing the mediation of parent verbal hostility and child emotional symptoms. *Frontiers in psychology, 11*, 3417.
- Morgül, E., Kallitsoglou, A., & Essau, C. A. E. (2020). Psychological effects of the COVID-19 lockdown on children and families in the UK. *Revista de Psicología Clínica con Niños y Adolescentes, 7*(3), 42-48.
- Napier-Raman, S., Rattani, A., Qaiyum, Y., Bose, V., Seth, R., & Raman, S. (2021). Impact of COVID-19 on the lives of vulnerable young people in New Delhi, India: a mixed method study. *BMJ Paediatrics Open, 5*(1).
- Newby, J. M., Smith, J., Uppal, S., Mason, E., Mahoney, A. E. J., & Andrews, G. (2018). Internet-based cognitive behavioral therapy versus psychoeducation control for illness anxiety disorder and somatic symptom disorder: a randomized controlled trial. *Journal of Consulting and Clinical Psychology, 86*, 89–98. doi: 10.1037/ccp0000248.
- O'Sullivan, K., Clark, S., McGrane, A., Rock, N., Burke, L., Boyle, N., ... & Marshall, K. (2021). A qualitative study of child and adolescent mental health during the COVID-19 pandemic in Ireland. *International journal of environmental research and public health, 18*(3), 1062.
- Oosterhoff, B., Palmer, C. A., Wilson, J., & Shook, N. (2020). Adolescents' motivations to engage in social distancing during the COVID-19 pandemic: associations with mental and social health. *Journal of Adolescent Health, 67*(2), 179-185.
- Petrocchi, S., Levante, A., Bianco, F., Castelli, I., & Lecciso, F. (2020). Maternal distress/coping and children's adaptive behaviors during the COVID-19 lockdown: mediation through children's emotional experience. *Frontiers in public health, 8*.
- Poppe, M., Aguiar, B., Sousa, R., & Oom, P. (2021). The Impact of the COVID-19 Pandemic on Children's Health in Portugal: The Parental Perspective. *Acta Médica Portuguesa, 34*(5), 355-361.
- Racine, N., McArthur, B. A., Cooke, J. E., Eirich, R., Zhu, J., & Madigan, S. (2021). Global prevalence of depressive and anxiety symptoms in children and adolescents during COVID-19: a meta-analysis. *JAMA pediatrics, 175*(11), 1142-1150.
- Raffagnato, A., Iannatone, S., Tascini, B., Venchiarutti, M., Broggio, A., Zanato, S., ... & Gatta, M. (2021). The COVID-19 Pandemic: A Longitudinal Study on the Emotional-Behavioral Sequelae for Children and Adolescents with Neuropsychiatric Disorders and Their Families. *International Journal of Environmental Research and Public Health, 18*(18), 9880.
- Robertson, E. L., Piscitello, J., Schmidt, E., Mallar, C., Davidson, B., & Natale, R. (2021). Longitudinal transactional relationships between caregiver and child mental health during the COVID-19 global pandemic. *Child and adolescent psychiatry and mental health, 15*(1), 1-14.
- Rosen, Z., Weinberger-Litman, S. L., Rosenzweig, C., Rosmarin, D. H., Muennig, P., Carmody, E. R., ... & Litman, L. (2020). Anxiety and distress among the first community quarantined in the US due to COVID-19: Psychological implications for the unfolding crisis.

- Saddik, B., Hussein, A., Albanna, A., Elbarazi, I., Al-Shujairi, A., Temsah, M. H., ... & Halwani, R. (2021). The psychological impact of the COVID-19 pandemic on adults and children in the United Arab Emirates: a nationwide cross-sectional study. *BMC psychiatry*, 21(1), 1-18.
- Saurabh, K., & Ranjan, S. (2020). Compliance and psychological impact of quarantine in children and adolescents due to Covid-19 pandemic. *The Indian Journal of Pediatrics*, 87, 532-536.
- Sayed, M. H., Hegazi, M. A., El-Baz, M. S., Alahmadi, T. S., Zubairi, N. A., Altuwiriqi, M. A., ... & Almurashi, S. H. (2021). COVID-19 related posttraumatic stress disorder in children and adolescents in Saudi Arabia. *PloS one*, 16(8), e0255440.
- Schnaiderman, D., Bailac, M., Borak, L., Comar, H., Eisner, A., Ferrari, A., ... & Garibotti, G. (2021). Psychological impact of COVID-19 lockdown in children and adolescents from San Carlos de Bariloche, Argentina: Parents' perspective. *Arch Argent Pediatr*, 119(3), 170-176.
- Sciberras, E., Patel, P., Stokes, M. A., Coghill, D., Middeldorp, C. M., Bellgrove, M. A., ... & Westrupp, E. (2020). Physical health, media use, and mental health in children and adolescents with ADHD during the COVID-19 pandemic in australia. *Journal of attention disorders*, 1087054720978549.
- Son C, Hegde S, Smith A, Wang X, Sasangohar F. Effects of COVID-19 on college students' mental health in the United States: interview survey study. *J Med Internet Res*. (2020) 22:e21279. doi: 10.2196/21279.
- Soriano-Ferrer, M., Morte-Soriano, M. R., Begeny, J., & Piedra-Martínez, E. (2021). Psychoeducational Challenges in Spanish Children With Dyslexia and Their Parents' Stress During the COVID-19 Pandemic. *Frontiers in Psychology*, 12, 2005.
- Spinelli, M., Lionetti, F., Pastore, M., & Fasolo, M. (2020). Parents' stress and children's psychological problems in families facing the COVID-19 outbreak in Italy. *Frontiers in psychology*, 11, 1713.
- Sprang, G., & Silman, M. (2013). Posttraumatic stress disorder in parents and youth after health-related disasters. *Disaster medicine and public health preparedness*, 7(1), 105-110.
- Tang, S., Xiang, M., Cheung, T., & Xiang, Y. T. (2021). Mental health and its correlates among children and adolescents during COVID-19 school closure: The importance of parent-child discussion. *Journal of affective disorders*, 279, 353-360.
- Tee, M. L., Tee, C. A., Anlacan, J. P., Aligam, K. J. G., Reyes, P. W. C., Kuruchittham, V., & Ho, R. C. (2020). Psychological impact of COVID-19 pandemic in the Philippines. *Journal of affective disorders*, 277, 379-391.
- Thew, G. (2020). IAPT and the internet: the current and future role of therapist-guided internet interventions within routine care settings. *The Cognitive Behaviour Therapist*, 13. doi: 10.1017/S1754470X20000033.
- Tse, Y., Darlington, A. S. E., Tyerman, K., Wallace, D., Pankhurst, T., Chantziara, S., ... & Nagra, A. (2021). COVID-19: experiences of lockdown and support needs in children and young adults with kidney conditions. *Pediatric Nephrology*, 1-14.
- Vigerland, S., Lenhard, F., Bonnert, M., Lalouni, M., Hedman, E., Ahlen, J., ... & Ljótsson, B. (2016). Internet-delivered cognitive behavior therapy for children and adolescents: a systematic review and meta-analysis. *Clinical Psychology Review*, 50, 1-10.
- Vindegaard N, Benros ME. COVID-19 pandemic and mental health consequences: systematic review of the current evidence. *Brain Behav Immun*. (2020) 89:531-42. doi: 10.1016/j.bbi.2020.05.048
- Wang, G., Zhang, J., Lam, S. P., Li, S. X., Jiang, Y., Sun, W., Chan, N. Y., Kong, A. P. S., Zhang, Y., Li, S., Li, A. M., Jiang, F., Shen, X., & Wing, Y. K. (2019). Ten-Year Secular Trends in Sleep/Wake Patterns in Shanghai and Hong Kong School-Aged Children: A Tale of Two Cities. *Journal of Clinical Sleep Medicine*, 15(10), 1495-1502. <https://doi.org/10.5664/jcsm.7984>.
- Wang, J., Wang, Y., Lin, H., Chen, X., Wang, H., Liang, H., ... & Fu, C. (2021). Mental health problems among school-aged children after school reopening: a cross-sectional study during the COVID-19 post-pandemic in East China. *Frontiers in psychology*, 5168.

- Werling, A. M., Walitza, S., Grünblatt, E., & Drechsler, R. (2021). Media use before, during and after COVID-19 lockdown according to parents in a clinically referred sample in child and adolescent psychiatry: Results of an online survey in Switzerland. *Comprehensive psychiatry*, *109*, 152260.
- WHO (World Health Organization). (2022). Coronavirus disease (COVID-2019) situation report. Erişim yeri: <https://www.who.int/publications/m/item/weekly-epidemiological-update-on-covid-19---11-january-2022>. Erişim tarihi: 13.01.2022.
- Willner, P., Rose, J., Stenfert Kroese, B., Murphy, G. H., Langdon, P. E., Clifford, C., ... & Cooper, V. (2020). Effect of the COVID-19 pandemic on the mental health of carers of people with intellectual disabilities. *Journal of Applied Research in Intellectual Disabilities*, *33*(6), 1523-1533.
- Wong, J. Y. H., Wai, A. K. C., Wang, M. P., Lee, J. J., Li, M., Kwok, J. Y. Y., ... & Choi, A. W. M. (2021). Impact of CoViD-19 on child maltreatment: income instability and parenting issues. *International journal of environmental research and public health*, *18*(4), 1501.
- Xie, X., Xue, Q., Zhou, Y., Zhu, K., Liu, Q., Zhang, J., & Song, R. (2020). Mental health status among children in home confinement during the coronavirus disease 2019 outbreak in Hubei Province, China. *JAMA pediatrics*, *174*(9), 898-900.
- Yeasmin, S., Banik, R., Hossain, S., Hossain, M. N., Mahumud, R., Salma, N., & Hossain, M. M. (2020). Impact of COVID-19 pandemic on the mental health of children in Bangladesh: A cross-sectional study. *Children and youth services review*, *117*, 105277.
- Yue, J., Zang, X., Le, Y., & An, Y. (2020). Anxiety, depression and PTSD among children and their parent during 2019 novel coronavirus disease (COVID-19) outbreak in China. *Current Psychology*, 1-8.
- Zainudeen, Z. T., Abd Hamid, I. J., Azizuddin, M. N. A., Bakar, F. F. A., Sany, S., Zolkepli, I. A., & Mangantig, E. (2021). Psychosocial impact of COVID-19 pandemic on Malaysian families: a cross-sectional study. *BMJ open*, *11*(8), e050523.